

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI O'RGANILAYOTGAN TIL MAMLAKATI MADANIYATI, ADABIYOTI VA URF-ODATLARI BILAN TANISHTIRISHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Yuldashev Og'abek Komiljon o'g'li
Namangan davlat pedagogika instituti
Yevropa tillar kafedrası o'qtuvchisi
Qadambayeva Sadoqat Diyorbek qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Maktabgacha talim yo'nalishi
3-bosqich talabasi

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni o'rganish va o'rgatish masalasi barcha darajadagi ta'lim muassasalari uchun dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Xususan, maktabgacha ta'lim muassasalarida xorijiy tilni o'qitishga bo'lgan e'tibor so'nggi yillarda sezilarli darajada ortdi. Bu esa yosh avlodning lingvistik ko'nikmalarini shakllantirish bilan bir qatorda, ularning madaniyatlararo muloqotga tayyor, tolerant va ochiq fikrli bo'lib ulg'ayishida muhim rol o'ynaydi. Erta yoshda boshlangan til o'rganish jarayoni bolalarning nafaqat eshitish, so'zlash, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularda boshqa xalqlar madaniyati, adabiyoti, an'analari va urf-odatlariga nisbatan hurmat va qiziqish uyg'otadi. Xorijiy tillarni o'rganish orqali bola yangi til bilan birga, uning ortida turgan butun bir millatning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy hayoti bilan tanishadi. Bu jarayon esa yosh avlodda tolerantlik, mehr-oqibat, madaniyatlararo muloqotga ochiqlik va xalqaro tushunuvchanlik kabi fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bugungi kunda jamiyatda kommunikativ salohiyati yuqori, chet tillarini yaxshi biladigan, zamonaviy axborot manbalaridan foydalana oladigan, o'z fikrini erkin ifoda eta oladigan yoshlarni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Maktabgacha yoshdagi bolalar tabiatan taqlidga moyil, eshitgan va ko'rganlarini tezda qabul qiladigan, yangi bilimlarni o'zlashtirishga ochiq bo'lgan guruh sanaladi. Shuning uchun aynan shu davrda chet tilini o'rganishni boshlash bola uchun katta afzalliklar yaratadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, 3–6 yosh oralig'ida bola miyasi yangi tilni ona tilidek darajada tez va samarali o'zlashtira oladi. Bu yoshdagi bolalarda talaffuzni to'g'ri shakllantirish, yangi so'zlarni eslab qolish va turli situatsiyalarda foydalanish ko'nikmalari tez rivojlanadi. Shu sababli xorijiy tilni maktabgacha yoshda o'rgatish nafaqat mumkin, balki zarur hamdir. Bundan tashqari, xorijiy tillarni o'rgatish maktabgacha ta'lim jarayonining boshqa tarkibiy qismlari – rasm, musiqa, jismoniy tarbiya, nutqni rivojlantirish kabi faoliyat turlari bilan uyg'unlashgan holda olib boriladi. Bu integratsiyalashgan yondashuv orqali bolada ko'p qirrali ko'nikmalar shakllanadi, o'quv jarayoni esa qiziqarli, interaktiv va samarali tus oladi. Chet tilini o'rganish

jarayonida qo‘shiq, o‘yin, ertak, dramalashgan sahna ko‘rinishlari, rangli materiallar kabi vositalardan foydalanish bolada tilga nisbatan qiziqish va motivatsiyani oshiradi. Bularning barchasi bolaning rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Maktabgacha ta‘limda xorijiy tilni o‘qitish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy ahamiyatga ham ega. Bugungi mehnat bozorida yuqori malakali, xorijiy tillarni biladigan kadrlarga bo‘lgan talab ortib borayotgan bir sharoitda, bunday salohiyatni bolalikka oid bosqichdan boshlab shakllantirish juda muhimdir. O‘z navbatida, bu jarayonda ota-onalar, tarbiyachilar va pedagoglar hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onaning farzandi ta‘lim jarayonida faol ishtirok etishi, uyda mustahkamlash mashqlarini tashkil etishi bolaning til o‘rganishdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shuningdek, xorijiy tilni o‘rganish orqali bolalar turli millatlar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ularni dunyoviy fikrlovchi, bag‘rikeng va ijtimoiy moslashuvchan shaxslar qilib shakllantiradi. Kelajakda xalqaro hamkorlik, ta‘lim almashinuvi, sayohat yoki xorijiy kompaniyalarda faoliyat yuritish kabi imkoniyatlardan foydalana olishlari uchun bolalikdan boshlab xorijiy tillarga e‘tibor qaratish talab etiladi. Shu sababli, bugungi kunda ko‘plab maktabgacha ta‘lim muassasalari o‘z dasturlariga ingliz, rus, nemis, xitoy va boshqa tillarni kiritmoqda. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta‘lim muassasalarida xorijiy til o‘rgatish bugungi zamon talablariga to‘liq javob beradigan, pedagogik va madaniy jihatdan asoslangan jarayondir. Bu jarayon orqali bolalar nafaqat lingvistik ko‘nikmalarga ega bo‘ladi, balki madaniyatlararo muloqotga tayyor, tolerant, zamonaviy dunyoqarashga ega shaxslar sifatida shakllanadi. Kelajakda ijtimoiy hayotda faol ishtirok etuvchi, zamonaviy bilim va malakalar bilan qurollangan shaxslarni tarbiyalashda xorijiy tillarni erta yoshdan boshlab o‘rgatish muhim bosqichlardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

1. Madaniy-kommunikativ yondashuvning o‘rni

Maktabgacha ta‘lim tizimida xorijiy tillarni o‘rgatishda madaniy-kommunikativ yondashuv muhim o‘rin egallaydi. Ushbu yondashuv nafaqat til o‘rgatishni, balki til orqali o‘rganilayotgan mamlakatning madaniyati, qadriyatlari, urf-odatlar va turmush tarzini tanitishni ham ko‘zda tutadi. Til o‘rganish jarayoni faqat grammatik qoidalar va so‘z yodlashdan iborat emas, balki u madaniy kontekstda olib borilgandagina to‘laqonli va samarali bo‘ladi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar tilni amaliy faoliyat – o‘yin, musiqiy mashg‘ulot, ertak aytish, rolli o‘yinlar orqali o‘zlashtirishga moyil bo‘lganliklari sababli, madaniy-kommunikativ yondashuv ularga juda mos tushadi.

Madaniy-kommunikativ yondashuv orqali bolalar o‘rganayotgan til egalari qanday salomlashadi, qanday bayramlarni nishonlaydi, qanday ovqatlar tayyorlaydi yoki qanday kiyimlar kiyadi degan savollarga javob topadi. Bu esa ularda nafaqat yangi bilimlar, balki boshqa xalqlarga nisbatan hurmat, qiziqish va bag‘rikenglik tuyg‘ularini ham shakllantiradi. Shuningdek, bu yondashuv orqali bolaning ijtimoiy kompetensiyasi, o‘z fikrini bildirish va muloqot qilish ko‘nikmalari ham rivojlanadi.

Mazkur yondashuvda o'qituvchi muhim vositachi rolini o'ynaydi. U darsda turli vizual materiallar, madaniyatga oid videolar, qo'shiqlar va ertaklardan foydalanib, til o'rgatishni qiziqarli va interaktiv holga keltiradi. Natijada bolada xorijiy tilga nisbatan ijobiy munosabat va motivatsiya shakllanadi. Umuman olganda, madaniy-kommunikativ yondashuv maktabgacha ta'limda chet tilini o'rgatishda zamonaviy, samarali va tarbiyaviy jihatdan muhim metodlardan biri hisoblanadi.

2. Bolalar adabiyoti va milliy ertaklar

Maktabgacha ta'limda xorijiy tilni o'rgatishda bolalar adabiyoti, ayniqsa ertaklar, she'rlar, topishmoqlar va qo'shiqlar muhim o'rin egallaydi. Til o'rgatish jarayonida adabiy materiallardan foydalanish bolalar e'tiborini jalb qiladi, ularning tasavvuri, eslab qolish qobiliyati va tilga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, o'rganilayotgan til mamlakatiga oid milliy ertaklar orqali bola nafaqat yangi so'z va iboralarni o'zlashtiradi, balki ushbu xalqning madaniyati, urf-odatlarini, qadriyatlarini bilan tanishadi.

Misol uchun, ingliz tilida "The Very Hungry Caterpillar" (Juda ochiqko'z kapalak qurti) yoki "Goldilocks and the Three Bears" (Goldilocks va uch ayiq) kabi ertaklar kichik yoshdagi bolalarga tilni sodda va qiziqarli shaklda o'rgatish imkonini beradi. Bu ertaklar o'zida nafaqat lingvistik birliklarni, balki axloqiy saboqlarni, odob-axloq me'yorlarini ham mujassam etgan. Shuningdek, nemis tilidagi mashhur "Hänsel und Gretel" ertagi orqali bolalarda nafaqat eshitish va tushunish ko'nikmalari, balki madaniy tasavvurlar ham shakllanadi.

Adabiy asarlar orqali til o'rganish jarayoni interaktiv mashg'ulotlar bilan boyitiladi. O'qituvchi ertakni nafaqat o'qib eshittiradi, balki uni sahnalashtirish, rollar bo'yicha ijro etish, matnga oid savollar berish, mos rasmlar chizdirish yoki she'rlar yodlatish orqali bolalarni faol ishtirok etishga undaydi. Bunday usullar bola tilni nafaqat eshitish, balki amaliy faoliyat orqali ham o'zlashtirishiga yordam beradi.

3. O'yinlar va dramatizatsiya orqali tanishtirish

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning psixologik va fiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, xorijiy tilni o'rgatishda o'yinlar va dramatizatsiya usulidan keng foydalanish ayni muddaodir. Bu usullar bolaning tabiiy qiziqishi, harakatga bo'lgan ehtiyoji va taqlidga moyilligiga mos keladi. O'yin orqali bola yangi til elementlarini tabiiy muhitda, stresssiz va qiziqarli tarzda o'zlashtiradi.

Til o'rgatish jarayonida turli interaktiv o'yinlar — masalan, "Simon says", "What's missing?", "Find the object" kabi topshiriqli o'yinlar yordamida so'z boyligini kengaytirish, nutq faoliyatini rivojlantirish mumkin. O'yinlar jarayonida bola nafaqat yangi so'zlarni o'rganadi, balki ularni vaziyatga mos qo'llashni ham o'zlashtiradi. Bunday o'yinlar bolaning e'tiborini jamlash, eslab qolish, tez fikrlash va tilga faol yondashish qobiliyatini shakllantiradi.

Dramatizatsiya — ya'ni qisqa ertak yoki suhbatlarni rollarga bo'lib ijro etish orqali til o'rgatish — bolalarda o'zini erkin ifoda etish, hissiyotni ifodalash va ijtimoiy muloqotga

kirishish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bolalar dramatik mashg'ulotlar davomida o'rganilgan yangi so'z va iboralarni tabiiy muhitda mustahkamlaydi. Ular o'zlari tasvirlayotgan obrazlarga singib ketishadi, bu esa tilni amaliy faoliyat orqali eslab qolishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, o'yin va dramatizatsiya bolalar uchun til o'rganishni qiziqarli, ijodiy va samarali jarayonga aylantiradi. Ushbu usullar tilni o'rganish bilan birga, bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

.4. Urf-odatlar orqali ijtimoiy moslashuvni rivojlantirish

Maktabgacha ta'lim jarayonida xorijiy til o'rgatishda madaniy komponent, ayniqsa urf-odatlar bilan tanishtirish orqali bolalarning ijtimoiy moslashuvini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir xalqning o'ziga xos bayramlari, udumlari, turmush tarzidagi an'analari mavjud bo'lib, ular til o'rgatish jarayonida madaniy o'zaro tushunishni mustahkamlovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Bolalarni o'rganilayotgan til mamlakati urf-odatlari bilan tanishtirish — ular qanday bayramlarni nishonlaydi (masalan, Christmas, Halloween, Oktoberfest), qanday ovqatlar tayyorlashadi, qanday kiyimlar kiyishadi, mehmonni qanday kutib olishadi kabi oddiy hayotiy holatlarni o'rganish orqali amalga oshiriladi. Bu orqali bola boshqa madaniyat vakillarining hayot tarzini tushunadi, hurmat qilishni o'rganadi va ijtimoiy moslashuvchanlik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Masalan, xorijiy bayramlarni kichik shaklda dars jarayonida nishonlash – Christmas kartochkalari yasash, Halloween uchun niqob tayyorlash, nemischa yoki inglizcha qo'shiqlar aytish — nafaqat til o'rganish, balki guruhda ishlash, madaniy xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtirish imkonini ham beradi. Bu jarayonda bolalar yangi so'zlarni o'rganish bilan birga, boshqa madaniy muhitda o'zini qanday tutish kerakligini bilib oladi.

Shunday qilib, urf-odatlar orqali bolalarda madaniyatlararo muloqotga tayyorlik, ijtimoiy moslashuvchanlik va bag'rikenglik kabi fazilatlar shakllanadi. Bu esa ularning global dunyoda muvaffaqiyatli muloqotga kirisha olishlari uchun mustahkam asos yaratadi.

Xulosa qilib aytganda Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni o'rgatish nafaqat kommunikativ ehtiyoj, balki shaxsning madaniy va ijtimoiy taraqqiyoti uchun muhim omillardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, bu jarayonni maktabgacha ta'lim tizimida to'g'ri yo'lga qo'yish, ya'ni bolalarga kichik yoshdanoq xorijiy tilni singdirish, ularning kelajakda til o'rganishga bo'lgan ijobiy munosabati, dunyoqarashi va ijtimoiy faolligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shuningdek, bolalar adabiyoti, xususan ertaklar, she'rlar, qo'shiqlar va topishmoqlarning til o'rgatishdagi ahamiyati alohida ta'kidlandi. Bunday adabiy manbalar bolalarda tilga nisbatan muhabbat uyg'otadi, ularning eslab qolish, obrazli tafakkur, his-tuyg'ularini ifoda etish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Misol tariqasida ingliz yoki nemis tili ertaklaridan foydalanish orqali nafaqat til, balki madaniyat va axloqiy tarbiya ham birgalikda singdiriladi.

O'yinlar va dramatizatsiya orqali til o'rgatish usullari esa bolalarning tabiiy rivojlanish xususiyatlariga mos keladi. Harakatga, interaktivlikka, muloqotga asoslangan bu metodlar orqali bola o'rgangan so'zlarni faollik bilan ishlatadi, ijtimoiy o'zaro ta'sirga kirishadi, nutqiy faoliyati rivojlanadi. Rolli o'yinlar, dramatik sahnalashtirish, mimika va intonatsiya orqali bolaning ifoda qilish va eslab qolish ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Yana bir muhim jihat – bu urf-odatlar orqali ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishdir. Har bir xalqning bayramlari, marosimlari, ovqatlanish madaniyati, kiyinish uslubi kabi madaniy elementlarni dars jarayoniga kiritish bolalarga boshqa millatlarni tushunish, ularning qadriyatlarini qabul qilish, o'z milliy madaniyatini solishtirish va baholash imkonini beradi. Shu orqali madaniyatlararo muloqotga tayyor, ochiq fikrli, tolerant avlod tarbiyalanadi.

Umuman olganda, xorijiy tilni o'rgatish faqat lug'at va grammatikani o'rgatish emas, balki shaxsga ijtimoiy-madaniy kontekstda rivojlanish imkonini beradigan murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Maktabgacha ta'lim muassasalarida tilni o'rgatishda madaniy komponentning mavjudligi bolalarda tilga nisbatan chuqurroq tushuncha, hissiy bog'lanish va amaliy ko'nikma hosil qiladi.